

УДК 658:351.863 (075)

О.М. Сумець
професор, доктор економічних наук,
Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія»

А.В. Короп
аспірант,
Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія»

Оцінка стану економічної безпеки підприємств різної галузевої приналежності

У статті зазначено, що забезпечення економічної безпеки є однією з пріоритетних функцій сучасного підприємства. Вказано на значимі складові економічної безпеки підприємства. Систематизовано сучасні підходи до оцінки стану економічної безпеки підприємств різної галузевої належності, виконано їхній якісний аналіз. Вказано на основні недоліки існуючих підходів до оцінки економічної безпеки, сформульовано висновки щодо їхнього вдосконалення.

Ключові слова: підприємство, економічна безпека, підходи, оцінка, аналіз.

А.М. Сумец
профессор, доктор экономических наук,
Харьковский гуманитарный университет
«Народная украинская академия»

А.В. Короп
аспирант,
Харьковский гуманитарный университет
«Народная украинская академия»

Оценка состояния экономической безопасности предприятий различной отраслевой принадлежности

В статье отмечено, что обеспечение экономической безопасности является одной из приоритетных функций современного предприятия. Указано на главные составляющие экономической безопасности предприятия. Систематизировано современные подходы к оценке состояния экономической безопасности предприятий различной отраслевой принадлежности, выполнено их качественный анализ. Указано на основные недостатки существующих подходов к оценке экономической безопасности предприятий, сформулировано выводы касательно их усовершенствования.

Ключевые слова: предприятие, экономическая безопасность, подходы, оценка, анализ.

A.M. Sumets

*Professor, Doctor of Economics,
Kharkiv University of Humanities
«People's Ukrainian Academy»*

A.V. Korop

*Postgraduate student,
Kharkiv University of Humanities
«People's Ukrainian Academy»*

Assessment of the state of economic security of enterprises of various branch affiliations

The article notes that ensuring economic security is one of the priority functions of a modern enterprise. The main components of economic security of the enterprise are indicated. Modern approaches to assessing the state of economic security of enterprises of various industry affiliations are systematized, and their qualitative analysis is carried out. The main shortcomings of the existing approaches to assessing the economic security of enterprises are indicated, and conclusions are drawn regarding their improvement.

Keywords: *enterprise, economic security, approaches, evaluation, analysis.*

Постановка проблеми

В умовах інтеграції економіки України в світовий економічний простір, зростання нестабільності та агресивності зовнішнього середовища і посилення конкуренції важливою складовою системи загального управління підприємствами різних галузей є забезпечення їхньої економічної безпеки. Досягнення і підтримка належного рівня економічної безпеки надасть можливість підприємствам не лише зберегти свою частку на ринку, але й отримати перевагу над конкурентами. За таких умов вкрай актуальним є питання ведення господарства на раціональних засадах, які передбачають мінімізацію ризиків діяльності, фінансових і матеріальних втрат та максимізацію прибутку. Наявність на галузевих підприємствах дієвої системи управління економічною безпекою надасть можливість швидко виявити та локалізувати загрози успішної діяльності.

З урахуванням швидкоплинних змін зовнішнього середовища та жорсткої конкуренції, попри наявний вагомий здобуток у сфері економічної безпеки галузевих підприємств, на даний момент є нагальна потреба у продовженні подальших досліджень щодо розвитку інструментарію оцінювання стану економічної безпеки вітчизняних підприємств та формування належної системи управління нею. Тож саме ці обставини і актуалізують питання вдосконалення підходів щодо оцінки стану економічної безпеки для виробничих підприємств і зумовлюють необхідність у подальших дослідженнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретико-методичні та прикладні аспекти управління фінансово-економічною безпекою підприємств викладено в працях чисельної кількості вітчизняних науковців, зокрема В. Г. Алькеми [1], О. С. Кириченко [1], Н. М. Літвіна [1; 8; 16], Н. С. Артемонової [2] і А. В. Атрашкової [2], В. М. Базилевича [3], Н. Ю. Гічової [4], С. Б. Довбні [5], В. Л. Ортинського [6], І. С. Керницького [6], З. Б. Живко [6], З. С. Варналія [7], П. В. Мельника [7], Л. Л. Тарангула [7], Г. В. Козаченко [9], В. П. Пономарьова [9], О. М. Ляшенко [9], Б. М. Корецького [10], Т. Д. Костенко [11], Є. О. Підгори [11], В. С. Рижикова [11], Л. А. Кошембара [12].

А також відображено у працях колективу науковців під керівництвом В. М. Гесця [13], І. І. Нагорної [14], С. Н. Ляшенко [15], С. В. Устинко [18] і Н. О. Іванченко [17], В. Т. Шлемко [18] і І. Ф. Зінько [18]. В своїх дослідженнях фактично всі науковці вказують на важливість своєчасної і коректної оцінки стану економічної безпеки суб'єктів господарювання. Разом із цим, вони пропонують і підходи щодо оцінювання економічної безпеки підприємств. Перш за все, як показав аналіз сучасної літератури, найбільш застосовуваними є такі підходи, як: індикаторний, програмно-цільового управління і розвитку, ресурсно-функціональний, нормативних значень множини фінансово-економічних показників, комплексного оцінювання економічної безпеки підприємства, матриці динамічної фінансової рівноваги. Проте, як показує ґрунтовний аналіз та практика застосування цих підходів, на сьогодні все ж остаточного вирішення проблеми якісної оцінки стану економічної безпеки виробничих підприємств немає. Така точка зору присутня майже в усіх наукових публікаціях, що стосуються зазначеної проблеми. Безумовно, це є одним з визначальних факторів необхідності проведення якісних досліджень методів і методик оцінки стану економічної безпеки підприємств з метою подальшого їх вдосконалення.

Невирішені раніше частини загальної проблеми

Аналіз чисельної кількості публікацій показав, що остаточно проблема оцінки стану економічної безпеки підприємств на цей час ще не вирішена. На думку авторів, для її якнайскорішого вирішення все ж необхідно приділити дослідникам більше уваги якісному аналізу існуючих підходів щодо оцінки економічної безпеки суб'єктів господарювання. Саме якісний аналіз дасть змогу відшукати недоліки існуючих методів і методик оцінки стану економічної безпеки підприємств і у подальшому значно вдосконалити їх.

Формулювання цілей статті

Метою статті є виконання якісного аналізу підходів щодо оцінки стану економічної безпеки підприємств різної галузевої належності.

Виклад основного матеріалу дослідження

Огляд сучасної фахової літератури свідчить про те, що забезпечення економічної безпеки на сьогодні вважається однією з пріоритетних функцій підприємства. Переважна чисельність дослідників економічну безпеку трактують як явище та як певну характеристику стану підприємства. Нині дуже поширеною є думка про те, що економічна безпека – це такий стан підприємства, за якого воно володіє достатніми ресурсами, має доступ до ринків і конкурентні переваги для реалізації поставлених цілей розвитку, виконання місії та забезпечення конкурентоспроможності на довгострокову перспективу. Досягнення такого стану визначається насамперед дієвістю системи управління економічною безпекою підприємства, яку слід розглядати як сукупність методів, прийомів і процедур, що використовуються певними підрозділами менеджменту підприємства, спрямованих на ефективне використання ресурсів, захищеність від зовнішніх і внутрішніх загроз, реалізацію поставлених цілей, забезпечення належного рівня конкурентоспроможності.

З вищенаведеного визначення підтверджується, що економічна безпека сучасного підприємства є різноплановою. Дослідники констатують [6–9; 11; 13; 15; 17; 18 й ін.], що вона у собі поєднує організаційний, правовий, інформаційний та економічний аспекти. Серед вказаних аспектів дуже важко виокремити найбільш важливий. Адже в забезпеченні економічної безпеки і організації, правові питання, як і інформація та економічний стан за визначених умов – є важливими.

Проте, переважна чисельність дослідників все ж схиляється до думки, що економічну безпеку варто оцінювати за економічним станом підприємства.

Економічна сторона господарювання підприємств проявляється в стабільних або тих, що мають тенденцію до зростання, основних фінансово-економічних показниках діяльності. Наприклад, такими показниками можуть бути обсяг власного капіталу, обсяг річного обороту, величина прибутку, рентабельність. Автори публікації [17] вказують на те, що саме у цих показниках відображаються загальні результати забезпечення безпеки підприємства як з організаційної, правової, інформаційної, так і, власне, з економічної сторони. Додатково до цих вимірників можуть входити такі показники, як відсутність штрафів, санкцій з боку державних органів за порушення законодавства (наприклад, податкового, антимонопольного), відсутність втрат від операцій з недобросовісними контрагентами та ін. Отже, фінансові показники в оцінці економічної безпеки є домінуючими. Ми погоджуємось з цією думкою і вважаємо, що першочерговим в оцінці економічної безпеки підприємства все ж є оцінка стану його фінансової безпеки.

На важливість і особливу значимість економічного аспекту в дослідженнях безпеки підприємств вказує ще й та обставина, під час якої у процесі господарювання вони відчувають вплив різних фізичних і юридичних осіб. Як показує практика, такі впливи несуть негативні наслідки, перш за все для економічного стану підприємства. В цьому випадку виникають конкретні загрози безпеці підприємства і, зокрема економічній, оскільки всі втрати (організаційні, інформаційні, матеріальні, іміджу фірми) в кінцевому результаті виражаються саме в економічних втратах, тобто втратах фінансових коштів (і всі інші загрози в основі мають, як правило, економічні мотиви) [2]. З огляду на вищезазначене можна стверджувати, що оцінка стану економічної безпеки повинна бути комплексною і системною.

Щоб отримати належні якісні її результати, науковці на даний момент розробили відповідні підходи, а саме: з використанням оціночних індикаторів, ресурсно-функціональний, програмно-цільового управління і розвитку, з використанням матриці динамічної фінансової рівноваги, підхід комплексного оцінювання економічної безпеки підприємства і нормативних значень множини фінансово-економічних показників. Переваги і недоліки кожного із підходів наведені у таблиці.

Грунтовний аналіз підходів щодо оцінки економічної безпеки підприємств різної галузевої належності надав можливість встановити, що на сьогодні все ще не існує єдиного підходу, який би дозволив дослідникам виконати комплексне оцінювання безпеки обраного суб'єкта господарювання та отримати якісний результат. І це зумовлено тим, що дослідники підійшли до розробки вищевказаних підходів з огляду оцінки економічної безпеки для конкретних підприємств, що мають свій набір проблем, свою специфіку функціонування, свій сегмент ринку та ін. Здебільшого, вказані фактори і спричинили ті чи інші недоліки підходів, зокрема їх еkleктичність, а в деяких випадках – і певну безсистемність. На нашу думку, наявні підходи не можуть бути використані для кінцевого оцінювання економічної безпеки підприємств. Такий висновок базується на результатах ґрунтового аналізу підходів і, зокрема методів та методик, що закладені в їхню основу. Слід зазначити, що чимало авторів включають до методик оцінки економічної безпеки доволі широкий перелік оціночних показників. Це свідчить про неврахування дослідниками відмінностей між обраними показниками і нехтування основними вимогами до формування системи оцінки економічної безпеки сучасного підприємства та рекомендацій ДСТУ ISO 9000 : 2007 до визначення вимірників,

Підходи до оцінки економічної безпеки

Назва підходу	Переваги підходу	Недоліки підходу
З використанням індикаторів	Комплексна систематизована оцінка економічної безпеки підприємств в умовах науково-обґрунтованого визначення індикаторів та визначення їхніх граничних значень для відповідної галузі	Складність у застосуванні, проблематичність визначення значень індикаторів для підприємств різної галузевої належності
Ресурсно-функціональний	Всеосяжність і комплексний характер. Можливість визначення стану функціональних складників економічної безпеки підприємства і факторів впливу на них	Відсутність конкретизації чинників щодо підприємств різних галузей, що ускладнює вибір функціональних складників до оцінки економічної безпеки підприємств
Програмно-цільового управління і розвитку	Відображає принципи і умови управління й розвитку підприємства	Висока ступінь складності аналізу, що виконується з використанням методів математичного аналізу
З використанням матриці динамічної фінансової рівноваги	Можливість використання чотирьох показників зміни темпів зростання підприємства. Дозволяє досить легко обчислювати загальний показник (коефіцієнт) економічної безпеки підприємства і досліджувати його в динаміці	Аналіз матриць для підприємств, які мають однакове значення коефіцієнтів економічної безпеки, показав, що вони різні за своєю структурою. Тому цей метод потребує покращення для обліку цього явища
Комплексного оцінювання економічної безпеки підприємства	Можливість оцінки економічної безпеки підприємства в динаміці. Комплексність оцінки	Необхідність додаткового визначення кінцевих показників, за результатами значень яких повинні прийматись конкретні рішення щодо подальшого управління економічною безпекою підприємства і його розвитку.
Нормативних значень множини фінансово-економічних показників	Передбачає кількісну і якісну оцінку. Надає можливість виділити шість різних рівнів економічної безпеки підприємства, а саме: мінімальний, дуже низький, низький, середній, високий і дуже високий	Потреба в коректних і статистичних даних фінансово-економічної діяльності підприємства

Джерело: складено на основі [1-18]

зокрема результативності й ефективності. З нашого погляду, саме ці дві групи показників повинні бути покладені в основу оцінки економічної безпеки підприємств.

Висновки

Виконані дослідження щодо якісного аналізу підходів до оцінки економічної безпеки підприємств різної галузевої належності дозволили дійти до таких висновків.

1. Наявність різних поглядів на оцінку економічної безпеки підприємств призвела до появи чисельної кількості підходів. Це зумовлено проблемою розуміння

дослідниками дефініції «економічна безпека», яка на цей час також остаточно ще не вирішена.

2. Кожен з існуючих підходів має свою спрямованість у визначенні стану економічної безпеки підприємств, що свідчить про певну їх обмеженість, а, отже, й неможливість отримання якісного оціночного результату. Це потребує окремого дослідження з метою подальшого формування системи показників оцінки стану економічної безпеки, що охоплює в єдиному процесі весь цикл виробництва на підприємстві й процес обслуговування споживачів визначеного сегменту ринку.

3. При формуванні системи оціночних показників, необхідно зважати на те, що останні повинні не тільки констатувати наявність економічної безпеки підприємства, а й чітко оцінювати її рівень. Для цього з метою вдосконалення підходу до оцінки економічної безпеки підприємств слід формувати систему оціночних показників, яка ґрунтується на вимірниках ефективності й результативності діяльності досліджуваного підприємства.

Література

1. Алькема В. Г. Економічна безпека інноваційного підприємства / В. Г. Алькема, О. С. Кириченко, Н. М. Літвін. – К. : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2016. – 320 с.
2. Атрамонова Н. С. Визначення рівня економічної безпеки підприємства задля забезпечення ефективного адміністрування / Н. С. Атрамонова, А. В. Атрашкова // Економіка: реалії часу. – 2012. – № 3. – С. 19–23.
3. Базилевич В. М. Оцінка рівня економічної безпеки підприємств АПК / Базилевич В. М. // Науковий вісник Чернівецького ун-ту. – 2014. – Вип. 717. – Серія «Економіка». – С. 109–114.
4. Гічова Н. Ю. Діагностика та підвищення економічної безпеки підприємства : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / Наталія Юрївна Гічова. – Дніпропетровськ, 2010. – 23 с.
5. Довбня С. Б. Діагностика економічної безпеки підприємства як інструмент визначення напрямків його інноваційного розвитку / С. Б. Довбня, Н. Ю. Гічова // Економічний вісник НГУ. – 2008. – № 3. – С. 36–42.
6. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : навч. посіб. / [В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін.]. – К. : Правова єдність, 2009. – 544 с.
7. Економічна безпека : навч. посіб. / [Варналіз З. С., Мельник П. В., Тарангул Л. Л. та ін.] ; за ред. З. С. Варналія. – К. : Знання, 2009. – 647 с.
8. Ендогенний та екзогенний підходи в дослідженнях системи економічної безпеки суб'єктів господарювання : [колективна монографія в 10-ти томах]. / Т. 8: Економічна безпека держави на макро- та мікрорівнях ; за ред. проф. В. С. Сідака. – К. : ВНЗ Університет економіки та права «КРОК», 2012. – 309 с.
9. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : [монографія]. / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко. – К. : Лібра, 2003. – 280 с.
10. Корецький Б. М. Діагностика економічної безпеки суб'єктів господарювання в транзитивній економіці / Б. М. Корецький // Наукові записки Тернопільського нац. економ. ун-ту. – 2006. – № 15. – С. 74–77.
11. Костенко Т. Д. Економічний аналіз і діагностика стану сучасних підприємств : навч. посіб. / Т. Д. Костенко, Є. О. Підгора, В. С. Рижиков [та ін.]. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 400 с.
12. Кошембар Л. А. Рейтингова оцінка економічної безпеки підприємств різних видів економічної діяльності / Кошембар Л. А. // Економічний форум. 2014. – № 2. – С. 120–126.
13. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія ; за ред. В. М. Гесця. – Х. : ІНЖЕК, 2006. – 240 с.
14. Нагорна І. І. Оцінка стійкої економічної безпеки промислового підприємства / Нагорна І. І. // Економічний простір. – 2008. – № 19. – С. 243–253.
15. Ильяшенко С. Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / Ильяшенко С. Н. // Актуальные проблемы экономики. – 2003. – № 3. – С. 12–19.

16. Економічна безпека суб'єктів реального сектору економіки : колективна монографія ; за ред. проф. В. П. Волкова. – Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т, 2013. – 362 с.

17. Устенко С.В. Процеси забезпечення адаптивного моніторингу економічної безпеки підприємства / С. В. Устенко, Н. О. Іванченко // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 11(125). – С. 169-173.

18. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.